

MERNEPTAH ZAFER YAZITINA (İSRAİL STELİ) GÖRE KENAN BÖLGESİNDE MISIR HAKİMİYETİ

EGYPTIAN DOMINANCE IN CANAAN ACCORDING TO THE
MERNEPTAH VICTORY INSCRIPTION (ISRAELI STELE)

Ercüment YILDIRIM

Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı,
neshali@gmail.com

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 11 Kasım 2024
Kabul edildiği tarih: 10 Şubat 2025
Yayınlanma tarihi: 25 Haziran 2025

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 11 November 2024
Date accepted: 10 February 2025
Date published: 25 June 2025

Anahtar Sözcükler

Merneptah; Kenan Bölgesi; Mısır;
İsrail Steli

Keywords

Merneptah; Canaan; Egypt; Israeli
Stele

DOI

10.33171/dtcfjournal.2025.65.1.16

Öz

Eski Mısır'da MÖ 1550 – MÖ 1070 yılları arasında hüküm süren XVIII., XIX. ve XX. Hanedanlar zamanına Yeni Krallık Dönemi ismi verilmektedir. Bu dönemin, öncesi ve sonrasında en ayırt edici özelliği Mısır Krallığı'nın Nübye, Libya ve Kenan coğrafyalarına yayılma girişimidir. Yeni Krallık döneminin en güçlü krallarından olan III. Tutmosis'in Fırat Nehri'ne kadar Mısır'ın sınırlarını genişletmesini, Nil Nehri'nden Fırat Nehrine kadar uzanan bir krallık kurma başarısını, sonraki krallar da devam ettirmeye gayret göstermişlerdir. Hititler gibi güçlü krallıkların Kenan coğrafyasını ele geçirme teşebbüsleri, göç hareketleri ile bölgeye gelen toplulukların yerleşme çabaları ve yerel halkın isyanları Mısırlıların bölgeye kalıcı biçimde yerleşmesinin önündeki en büyük engeller olmuştur. Yine de dört yüz yıllık dönem boyunca tahtta bulunan Mısır kralları Kenan coğrafyasına hakim olmayı kendileri için öncelikli amaç edinmişlerdir. Mısır Krallığı'nın geleneksel politikası olan Kenan coğrafyasına yayılmaya girişimlerini sürdüren Kral Merneptah da bölgeye seferler düzenlemiş ve kazanmış olduğu başarıları tanrılarına duyurmak ve halkına ilan etmek için yazıtlara kaydettirmiştir. Çalışmamız, Merneptah tarafından kazıtılmış olan "Zafer Yazıtı" veya bir diğer isimlendirme ile "İsrail Steli" ışığında Mısırlıların, Kenan coğrafyasındaki küçük krallıklara hakim olmak için yaptığı mücadeleyi sonuçları ile birlikte aktarmayı amaçlamaktadır.

Abstract

The period of the 18th, 19th and 20th Dynasties that ruled in Ancient Egypt between 1550 BC and 1070 BC is called the New Kingdom Period. The most distinctive feature of this period, from before and after, is the Egyptian Kingdom's attempt to expand into the geographies of Nubia, Libya and Canaan. The success of Thutmose III, one of the most powerful kings of the New Kingdom period, in expanding Egypt's borders to the Euphrates River and establishing a kingdom extending from the Nile River to the Euphrates River, was also attempted by subsequent kings to continue. The attempts of powerful kingdoms such as the Hittites to seize the Canaan geography, the settlement efforts of communities that came to the region with migration movements and the rebellions of the local people were the greatest obstacles to the Egyptians settling permanently in the region. Nevertheless, the Egyptian kings who were on the throne for a period of four hundred years made dominating the Canaan geography their primary goal. Continuing the traditional policy of the Egyptian Kingdom to expand into the Canaan geography, King Merneptah also organized expeditions to the region and recorded his achievements in inscriptions to announce them to his gods and to his people. Our study aims to convey the struggle of the Egyptians for dominance with the small kingdoms in the Canaan geography together with its results in the light of the "Victory Inscription" or "Israeli Stele" engraved by Merneptah.

Giriş

Eski Mısır'da XVIII. hanedanlık ve sonrasında gerçekleştirilen askeri seferlerin ve meydana gelen savaşların büyük kısmı binyıllar boyunca Nil Nehri'nin etrafındaki tarım alanlarını yöneten kralların yeni topraklara yayılma mücadelesinden kaynaklanmıştır. Hiksosların, Mısır topraklarından çıkarılması yönetim anlayışı için bir dönüm noktası olmuş ve Mısır kralları emri altındakileri idare edip tarımdan gelir sağlayan idarecinin ötesinde yeni topraklar fethetmek idealine sahip askerî açıdan güçlü krallara dönüşmüşlerdir (Booth, 2005, s. 47-48; Santillan, B. ve Thomas, 2017, s. 61-68; Yıldırım, 2019, s. 73-75). XVIII. hanedanlık döneminde daha da belirgin biçimde Sina Yarımadası'nın kuzeybatısındaki Doğu Akdeniz kıyı hattında bulunan şehir krallıklarına, güneyde Nil Nehri'nin etrafında Mısır kültürüne benzer bir yaşam sürdüren Nübyelilere ve Batı Çölleri'nde hayvancılık ile göçebe hayatlarını devam ettiren Libyalılara karşı Mısır kralları, yayılmacı bir politika izlemiştir. Eski Mısır tarihindeki hiçbir dönemde Mısırlıların tarımsal zenginlik kaynağı olan Nil kıyısındaki bereketli toprakları bırakıp askeri veya iktisadi nedenlerle başka bölgelere göç ettiğine veya yerleştiğine rastlanılmamıştır. Fakat XVIII. Hanedan sonrasında, belki de Mısır'daki nüfus yoğunluğunun artmasının beraberinde getirdiği etkiyle, Doğu Akdeniz kıyısındaki stratejik alanlarda kalıcı Mısır yerleşimleri oluşturulurken Nil Deltası'nın batısındaki çöl alanlarına yakın, Akdeniz'e kıyısı bulunan bölgelere yeni Mısır şehirleri kurulmaya başlanmıştır (Bard, 2015, s. 173-174; Kendall, 2007, s. 429-444; Smith, 1997, s. 301-307).

Mısır Krallığı'nın tarımsal gelirleri artırmaya odaklı iç siyaseti yerine Mısır dışındaki bölgelere askeri seferler gerçekleştirip ganimet toplama ya da bu bölgenin zenginliklerini ele geçirme politikasına geçişte birçok dinamığın etkili olduğu görülmektedir. Binyıllar boyunca çöller ve Akdeniz ile çevrili olmasından dolayı dış tehditlere kapalı olduğu için büyük ordular oluşturması gerekmeyen Mısır kralları güneyden Nübyelilerin batıdan Libyalıların ve Sina Yarımadası üzerinden gelen Asyalıların (Kenan bölgesinde yaşayanların ve Bedevilerin) saldırılarından korunabilmek amacıyla oldukça büyük bir ordu oluşturmak zorunda kalmıştır. Böyle büyük bir ordunun varlığı tarımsal üretimde çalışacak insan sayısının azalmasına ve dolayısıyla tarımdan sağlanan gelirin düşmesine yol açmıştır (Hasel, 1998; Morenz & Popko, 2010, s. 101-119; Goedicke, 1963, s. 187-197). XVIII. Hanedan döneminde, Mısır kralları bitmek bilmeyen bir biçimde Mısır topraklarındaki tarımsal zenginliği ele geçirmek için Mısır şehirlerine saldırılar düzenleyen, yarı göçebe oldukları için bulunmaları, yakalanmaları ve zarar verilmeleri zor olan Libya, Nübye ve Asya ahalilerine karşı askeri bir tedbir olarak önleyici seferler düzenlemeye başlamışlardır. Bu önleyici askeri seferlerin yoğunlaştığı Doğu Akdeniz kıyı bölgesindeki Kenan ile Mısır'ın

güneyindeki Nübye'den büyük inşaat projelerinde iş gücü olarak çalıştıracak köleler, bu inşaat faaliyetlerini karşılayacak değerli madenler ve eşyalar ganimet olarak alınmaktaydı (Nelson, 1944, s. 44-53; Wilkinson, 2000, s. 86-91).

Mısır kralları elde edeceği ganimetin yanı sıra bu Nübye ve Kenan'daki otoriteyi sürdürdüğü müddetçe yapılacak olan ticaretten pay alabileceğini anladığı andan itibaren her iki bölgede de askeri gücünü sürekli devam ettirmenin ve iktisadi gelir bulmanın yollarını aramışlardır. Ayrıca ticari yolların gelirleri doğrudan Mısır krallarına aktarıldığı için ticareti engelleyecek otorite boşluğu oluşmamasına dikkat edilmiştir. Nübye, Mısır kralları için kolonileşmeye uygun bir bölgeydi. Çünkü Nübye, Mısır ile benzer bir kültüre ve neredeyse denk yönetim mekanizmalarına sahipti. Bu nedenle Mısır kralları, Nil Nehri'ni kontrol edebilecek büyük ve güçlü kaleler yaparak, Mısır kralına bağlı yerel valiler atayarak bölgeyi kolaylıkla idareleri altına almışlardır (Török, 2008, s. 79-102; Fisher, 2012, s. 29-31; Batrawi, 1945, s. 81-101).

Mısır krallarının hızla yönetimi altına aldığı Nübyelilerin aksine Kenan bölgesindeki halkların, Mısır tarafından itaat altına alınması oldukça uzun ve karmaşık bir sürecin dikkatle idare edilmesini gerektirmiştir. Kenan bölgesinde yaşayan halklar, büyük oranda Amurru temelli Kuzey Suriye kültürünün etkisi altında kaldıkları için Mısır'ın bölgeye yayılma sürecinin ilk dönemlerinde, Mısır kültürüne oldukça yabancı ve karşıtlar. Zamanla Kenan bölgesinden Mısır'a işçi olarak gidenler ve ticaret yapanlar, Mısır kültürünün bazı öğelerini yaşadıkları coğrafyaya taşıyınca yabancılık ortadan kalmaya başlamış ve karşıtlık yerini karşılıklı uzlaşya bırakmıştır. Ayrıca bölgede yaşayan toplumlar, Mezopotamya'da binyıllardan beri devam eden inanç sistemine dayalı medeniyet anlayışından etkilenmiş oldukları için Mezopotamya'daki idari anlayışın temel unsurlarını bünyelerinde barındıran bir toplumsal örgütlenmeye sahiptiler. Bütün bunların ötesinde şehirlerde yaşayan kısıtlı ahali hariç tutulursa bölge halklarının büyük kısmı zor yaşam şartlarına alışık yarı göçebe bir hayat sürdürdüklerinden ve kan bağına dayalı akrabalık sonucu oluşturulmuş bir idare yapısına sahip olduklarından dolayı Mısır krallarına uzun süre boyun eğmeden direnebilmişlerdir (Miroshedji, 2012, s. 265 – 292; Morris, 2018 s. 89-164; Na'aman, 1981, s. 172-185; Ben-Tor, 2011, s. 23-43).

Mısır krallarının oluşturdukları büyük orduların Kenan bölgesine ulaşmak için kullanabilecekleri en önemli karayolu Sina Yarımadası üzerinden geçip kıyıyı takip eden yol iken deniz yolu ile Mısır ve Kenan arasındaki ulaşım için birçok rota mevcuttu. Bu durumdan dolayı Kenanlılar, Mısır ordularının ulaşmasından önce, saldırılar hakkında haber alabilmekteydi. Kenanlıların Mısır ordularının ani baskınlarına karşı aldıkları tedbirlerin başında Kenan bölgesinin doğusunda yer alan günümüz “Suriye Çölleri” olarak

adlandırılan uçsuz bucaksız alana hızla çekilmek gelmekteydi. Bu durum özellikle isyanlar sırasında Mısırlıların bölgedeki kontrolünü zayıflatmaktaydı (Na'aman, 2005, 99-123; Golden, 2004, s. 150-154; Weinstein, 1981, s. 1-28).

Kenan Bölgesinin Siyasi ve Sosyal Durumu

Eski Mısır medeniyetinin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olan Hiksos işgalinin sona erdirilmesinin akabinde Mısır kralları, Hiksosların gelmiş olduğu Kenan coğrafyasına orduları ile gidebileceklerini ve bu toprakların zenginliklerini alabileceklerini farkına varmış olmalıdır. XVIII. Hanedan döneminde Mısırlılar, Sina Yarımadasını geçip Kenan şehirlerine saldırılar düzenleyip ganimet almaya başlamıştır. Mısır Kralı Ahmose döneminde başlayan keşif seferleri (Shea,1979, s. 1-5; Santillan, 2017, s. 61-68) I. Tutmosis döneminde genişlemiş ve günümüz Suriye kıyılarına kadar ulaşmıştır. III. Tutmosis'in krallık yıllarında Kenan topraklarında kalıcı bir Mısır nüfuzu oluşmuştur. Mısırlılar, bir yüzyıl içerisinde savaş arabalarının kullanımı ve silah teknolojisindeki gelişme ile Kenan toprakları üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. (Engberg, 1939, s. 11-18; Gardiner, 1916, s. 95-110) Kenan coğrafyasına yayılma, zenginleşmeyi sağlamış, zenginleşen Mısır kralları daha güçlü ordular oluşturarak ilerleyişi hızlandırmıştır. Zamanla Alalah, Halpa (Halep) ve Kargamış'ı kontrolü altına alan Mısır kralları, Fırat Nehri'nden Nil Nehri'ne uzanan tüm coğrafyayı yönetir hale gelmiştir. (Razıq vd. 2008, s.19-24; Manuelian ve Loeben, 1993, s. 121-155) Özellikle III. Tutmosis'in yaklaşık olarak 1479-1425 yılları arasını kapsayan 54 yıl süren krallığı döneminde Kenan'daki kıyı şehirlerine 17 sefer düzenlenmiş ve Eski Mısır yazıtlarına göre parlak zaferler kazanılmıştır. Bu zaferler ile yetinmeyen III. Tutmosis, deniz ticareti ile ilgilenen Kenan şehirlerini denizden de baskı altına alabilmek için Mısır tarihindeki ilk donanmayı kurduarmıştır (Cantlon, 2010, s. 2-15; Martins, 2020, s. 7-22; Yıldırım, 2023, s. 173-187).

Mısır kralları, Kenan toprakları üzerine gerçekleştirdikleri zaferleri yazıtlarında anlatırken bölgedeki siyasi durum ve sosyal yapı ile ilgili de bilgiler vermişlerdir. Mısır'da XVIII. Hanedanlık hüküm sürerken Kenan coğrafyası olarak tanımlanan bölgenin, Ürdün Vadisi çevresinde Hazor Krallığı, Asi Irmağı'nın kuzeyinde Kadeş Krallığı, merkezi Suriye'de Tunip Krallığı, Halep'in güneyinde Nuhaşşe Krallığı, Suriye kıyılarında ise Ugarit Krallığı hakimiyetini devam ettirmekteydi. Bu krallıkların her biri hakim olduğu sınırlı bölgeyi idare etmeyi başarmış fakat hiçbiri Kenan coğrafyasının tamamını idare edebilecek güce ulaşamamıştır. Her krallığın kendine ait tarım arazileri, pazar yerine sahip şehirleri ve limanları bulunmaktaydı. Bu krallıklar arasında bir taraftan diplomatik evlilikler, ticari anlaşmalar ve müttefiklikler sürdürülürken diğer taraftan sürekli sınır çatışmaları ile savaşlar devam etmekteydi. Kenan bölgesine hâkim olan küçük krallıkların sınırları bazı

dönemlerde genişlemekte bazı dönemlerde daralmaktaydı. Fakat bahsettiğimiz dönem içerisinde her bir krallık bir şekilde varlığını devam ettirmeyi başarmıştır. Bu krallıkların bulundukları alana uygun bir sosyal yapıları mevcuttur. Günümüz Hama, Humus ve Şam'ı kapsayan Tunip Krallığı, kara ticaretinde faaliyet göstermiş ve halkı bu konuda yetenek sahibi iken günümüz Lazkiye ve Beyrut civarındaki denize kıyısı bulunan bölgeyi idare eden Ugarit halkı, deniz ticareti üzerinde uzmanlaşmıştı (Spalinger, 1979, s. 29-47; Astour, 1969, s. 381-414; Rowe, 1997, s. 177-205; Astour, 1977, s. 51-64).

Bir toplumdaki sosyal yapının en büyük belirleyicisi olan yönetici sınıf, Kenan toplumlarında diğer Ön Asya toplumlarından farklılık göstermekteydi. Her bir krallığın başında kendisini “Kral” olarak adlandıran bir yönetici bulunmaktaydı. Fakat bu yönetici, yönetilenler tarafından, tüccarların içerisindeki en büyük tüccar veya soyluların içerisindeki en önemli soylu olarak görülmekteydi. Tanrı tarafından seçilerek yüceltilmiş bir kral figüründen çok iktisadi ve sosyal hayatta öne çıkmış bir kral ve krallık yapısı bulunmaktaydı. Kenan coğrafyasındaki bir diğer aristokrasi grubu ise büyük çiftliklere sahip emri altında birçok insanın tarımsal üretim yaptığı bölge soylularıdır. Bu soylular sahip oldukları geniş tarım arazilerini miras yoluyla sonraki aile bireylerine bırakabildikleri için toplum üzerinde hakim alternatif bir sosyal yapı oluşturmaktaydı. Kenan krallıklarında, zanaatkar sınıf, toplumun oldukça geniş bir kesimini oluşturmaktaydı. Ahşap ve metal işlemeden çömlekçiliğe kadar uzanan geniş bir alanda zanaatkarlar hizmet vermekteydi. Bu coğrafyada üretilmiş olan zanaat ürünleri, özellikle lüks sanat ürünleri, tüm Akdeniz dünyasında alıcı bulabildiği için Kenan toprakları, çevresindeki diğer bölgelere kıyasla daha hızlı biçimde zenginleşebilmekteydi. Zanaatkar sınıfı, büyük ölçüde yönetici sınıf tarafından kontrol altında tutulmuş ve üretecekleri üründen ödeyecekleri vergiye kadar her türlü konuda yönetici sınıfın kararları dışına çıkamamıştır (Redford, 1993, s. 193-196; Faust, 2023, s. 14-41; Cohen, 2018, s. 21-30; Na'aman, 1981, s. 172-185; Golden, 2004, s. 53-61; Ehituv, 1978, s. 93-105).

Kenan coğrafyasında toplumsal yapının en altında yer alan farklı isimler altında anılan birçok topluluk da bulunmaktaydı. Bu topluluklara mensup kişiler, tarlalarda çalışabilmekte, şehirlerde işçilik yanında ev hizmetinde de bulunabilmekteydi. Apiru ismi verilen bu topluluklardan biri doğrudan köle olmayıp bazen çobanlık bazen tarımda gündelikçilik yaparken çoğunlukla işçilik yaparak hayatlarını devam ediyordu. Fakat bu toplum sınıfı ile ilgili ayrıntılı bir kayıt mevcut olmadığından toplumsal yaşamdaki konumları ile ilgili geniş yorumlar yapılamamaktadır. Apiru ismi verilmiş olan bu toplumsal grubun ilerleyen dönemde “İbrani” olarak isimlendirilen toplum haline dönüşüp dönüşmediği konusunda tartışmalar bulunmaktadır (Campbell Jr, 1960, s. 2-22; Noll,

2001, s. 121-124). Bazı tarihçiler, Kenan toplumundaki sosyal koşullar, kötü yönetim ve iktisadi sıkıntılardan dolayı toprağa bağlı bazı grupların topraklarını bırakarak kendi başlarına hareket ettiğini ve çöl alanlarındaki kırsal bölgelere yerleşmiş olduğunu öne sürerek Apiruların bu gruplara mensup olduğunu iddia etmektedir. Bu durumun tersine toplumsal yapının esaretinden uzak durabilmek için toplumun diğer sınıflarından uzak yaşayan insan gruplarına Apiru ismi verildiği de görüşler arasındadır. Alalah kentindeki nüfus sayım listelerinde bir silahlı hırsızın, iki arabacının, iki dilencinin ve bir Tanrıça İştâr rahibinin Apiru sınıfına mensup olduğu kaydedilmiştir. Bu da durum da Apiru grubunun etnik bir yapıya mensubiyeti göstermiş olabileceği iddiasını akla getirmektedir. Özellikle zor yaşam şartlarından sürdüğü çöldeki yarı göçebe hayatı bırakarak şehirlere yerleşen insanlara etnik yapısına bakılmaksızın Apiru isminin verilmiş olduğu da güçlü iddialar arasında yer almaktadır (Grimal, 1994, s. 218-220; Dever, 2003, s. 170-174; Spalinger, 2008, s. 169-171).

Mısır kabartma ve fresklerinde yerli halk ile bir Kenanlı belirgin derecede farklı tasvir edilmiştir. Savaş esirleri ve elçilerin tasvirlerindeki en belirgin ayrım Kenanlıların kıyafetleridir. Mısırlılar sıcak iklime bağlı olarak düz ketenden kıyafetler giyerken Kenanlılar vücudun etrafını saran, saçaklı ve geniş kıyafetler giymeyi tercih ediyorlardı. Ayrıca koyun postundan yapılmış olduğu bilinen uzun ve yuvarlak bir başlık taktıkları bilinmektedir. İlerleyen dönemde Kenan halkının başlarını tamamen tıraş ederek Hurri tarzında bir takke taktığı da fresklerde görülmektedir (Redford, 1993, s. 196; Givon, 1978; Ziffer, 2002, s. 11-20; Paton, 1914, s. 205-224).

Kenan Bölgesine Mısır Yayılımı

Nil Nehri kıyısında binyıllar boyunca yaşamış ve nehrin iki kıyısını da askerî açıdan korumaya alışmış Mısırlılar, Kenan bölgesinde bir taraftan denizin kıyı güvenliğini sağlayabilecek korunaklı alanlar inşa ederken diğer taraftan iç kesimlerde bulunan ticaret yollarını koruyabilecek karargâhlar yapma çabasına girişmişlerdir. Özellikle birbiri ardına Ramses ismi verilen kralların tahta geçtiği, “Ramsesler Dönemi” olarak isimlendirilen ve Mısır medeniyetinin klasik dönemini temsil eden zaman dilimi boyunca Mısır kralları, Kenan coğrafyasındaki varlıklarını kalıcı kılmak için birçok kale, yol üstü denetim noktası ve limanlar için koruma duvarlı alanlar inşa ettirmişlerdir. Ayrıca Sina Yarımadası’nda bedevilerin ani saldırılarını önlemek için inşa edilmiş olan koruma duvarlarını daha kuzeye yayarak iç bölgelerin güvenliğini sağlamaya çalışmışlardır (Spalinger, 2008, s. 101-109; Gardiner, 1920, s. 99-116; Faulkner, 1953, s. 32-47).

Mısır krallarının bir taraftan askeri seferler düzenleyerek bir taraftan tahkimatlı yapılar inşa ettirerek yerleşmeye çalıştıkları Kenan bölgesindeki stratejik noktalara Mısırlı askerlerden oluşan garnizonlar yerleştirilmiştir. Bu garnizonların komutanları inşa faaliyetlerini, isyanları, yerel kralların görüşmelerinin ayrıntılarını, yani bölgedeki bütün gelişmeleri Mısır sarayına bildirmiştir. Bu kayıtlardan günümüze ulaşanlar incelendiğinde özellikle Şasu gibi sayıları fazla ve dağınık göçebe kabilelerin isyanları için Mısırlıların sürekli teyakkuz halinde oldukları görülmektedir. Çünkü kalabalık göçebe gruplardan birinin isyanı ve isyanın başarıya ulaşma ihtimalinin ortaya çıkması, bir anda tüm Kenan ahalisinin Mısır aleyhine ayaklanmasına yol açabileceği endişesi daima taşınmıştır. Bu nedenle bölgesel isyanlara hızla müdahale edebilmek, yayılmadan ve diğer kabilelerin durumla ilgili bilgileri olmadan bastırabilmek için Mısırlılar tahkimatlı yapıların ötesinde ilerleyen dönemde garnizon kentleri oluşturmaya başlamıştır (Chrissanthos, 2008, s. 4-10; Spalinger, 1979, s. 29-47; Redford, 1973, s. 36-49).

Mısır'ın Kenan coğrafyasına çıkış kapısı olan Gazze hem yol güzergahı üzerinde bulunması hem de Delta bölgesine doğrudan gelebilecek saldırıların önlenmesi için Mısır kralları tarafından daima güçlü bir kale haline getirilmeye çalışılmıştır. Gazze yakınlarındaki Deir el-Balah'da inşa edilmiş olan oldukça büyük bir kale, yüzlerce Mısır askerinin sürekli burada konuşlandırılması ile güçlendirilmiştir. Mısır orduları için bir harekât noktası olan Deir el-Balah'dan sonra daha kuzeydeki Tir ve Biblos kentlerinde de garnizonlar barındıran kaleler inşa edilmiştir. Mısırlıların kurmuş olduğu bu kaleler, bölgedeki yerleşim alanlarının darlığı ve nüfus yoğunluğu nedeniyle arkeolojik kalıntı halinde olsa dahi günümüze ne yazık ki ulaşamamıştır. Fakat metinlerden anlaşıldığı üzere garnizonlar ya büyük şehirlerin kalbine kurulup yerel halka Mısır'ın gücü gösterilerek isyan girişiminin önüne geçirmeye gayret gösterilmiş ya da kırsaldaki önemli yol güzergahları üzerine kurularak geniş alanlardan gelecek tehditler engellenmeye çalışılmıştır. XVIII. Hanedanın sonlarında günümüz Kudüs ve Bet Şan kentlerinin yakınlarına iki büyük Mısır garnizonunun yerleştirilmiş olduğu bilinmektedir. Bu iki kentin seçilmesinde isyan haberleri ve stratejik konumlarının etkili olduğu düşünülmektedir (Gardiner, 1920, s. 99-116; Yurco, 1986, s. 189-215; Darnell ve Manassa, 2007, s. 125-126; Schulman, 1957, s. 263-271).

Mısır Kralları için Kenan bölgesinde askeri garnizonların oluşturulmasının oldukça zorlayıcı olduğu bölgeden gönderilen raporlardan anlaşılmaktadır. Öncelikle bu bölgenin merkeze uzak olmasından dolayı meydana gelen nakliyedeki aksaklıklar ve bölge halkının sürekli aleyhte tutumunun Mısırlıların bölgedeki varlığını zorlaştırmış olmalıdır. Bu zorluklara rağmen büyük ordular ile hemen her yıl bölgeye düzenli seferler düzenleyen Mısır

krallarının bölgede varlığını kalıcı kılmak için büyük çaba sarf ettiği görülmektedir. Günümüze ulaşan metinlerden Mısırlıların kontrolleri altında tuttuğu limanlar, kentler ve askeri kaleler dışındaki alanlara ne kadar müdahil olduğu noktasında tam bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Kenan bölgesinde birbirinden farklı birçok etnik grup bir arada Mısır egemenliği altında yaşarken bu toplumların sosyal hayatları ile ilgili düzenlemeleri, atanmış yerel idarecilerin yaptığı bilinmektedir. Fakat bu idarecilerin yetkililerinin sınırlarının ne olduğu ve varlıklarını devam ettirebilmek için Mısır'a herhangi bir vergi ödeyip, teminat verip vermedikleri konusunda bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca Mısırlıların bölge halkları arasında bir ayırım yapıp yapmadığı da bilinmemektedir. Eğer bölgedeki bir kabile, Mısır kralına diğerlerinden daha fazla bağlılık gösteriyor ve isyan etmiyorsa bu kabilenin daha az vergiyle mi ödüllendirildiği veya o kabileye diğer kabilelerin topraklarının yönetiminin verilip verilmediği gibi konular hala bilinmezliğini korumaktadır.

Merneptah'ın Zafer Yazıtı

Kahire Müzesinde 34025 numara ile kayıtlı olan, "Merneptah'ın Zafer Yazıtı" veya "İsrail Steli" olarak isimlendirilen yazıtın ön yüzü III. Amenhotep döneminde yapılan inşa faaliyetlerini anlatmaktadır. Fakat stelin boş kalan arka yüzüne Merneptah, saltanatının beşinci yılında Mısır'ı işgal eden Libyalılara karşı kazandığı zaferin şiirsel bir anlatımını yazdırmıştır. Ayrıca Merneptah, bu metnin bir diğer kopyasını Karnak Tapınağı'na dikilmiş bir başka stel üzerine de kazıtmıştır. Metin edebi açıdan, II. Ramses'in Kadeş Savaşı anlatımına benzemektedir. Merneptah'ın kraliyet unvanlarının sayılması ile oluşan sekiz beyitlik övgüyle başlatılmıştır. Ardından, Libya yenilgisinin tasviri yapılmış sonrasında Merneptah'ın zaferi ve nihayetinde barışın gelişi aktarılmıştır. Metnin son kısmı, ilk övgüyü tamamlayan on iki satırlık bir yüceltme şiiridir. Başlangıçta kral, Mısır'ı Libya tehdidinden kurtaran galip olarak övülürken, son şiir onu Mısır'ın tüm düşmanlarına özellikle Kenan halklarına karşı galip olarak yüceltir. Metin, içeriğinde aktarılan halklar arasında İsrail'den bahsetmesi nedeniyle öne çıkmış ve İsrail isminin geçtiği ilk Mısır metnidir (Goedicke, 2004, s. 53-72; Bimson, 1991, s. 3-29; Hasel, 1994, s. 45-61; Redford, 1986, s. 188-200; Spalinger, 2021, s. 192-235).

Horus; Maat ile sevinen güçlü boğa, Yukarı ve Aşağı Mısır'ın Kralı: Banere-meramun; Re'nin Oğlu: Merneptah, Maat ondan memnun, güçle büyütülmüş, Horus'un kuvvetiyle yüceltilmiş; dokuz yayı vuran güçlü boğa, adı sonsuza dek yaşayacaktır. (...) Mısır'ı çiğneyen Libyalıları geri püskürten (Merneptah), (Libyalıların) kalplerine Mısır'ın korkusunu yerleştirdi. Önde gelen birlikleri geride kaldı, Libyalı askerlerin bacakları kaçmaktan başka bir şey yapmadı. Okçuları yaylarını bıraktı (...) Libyalıların alçak şefleri gecenin

karanlığında tek başına kaçtı. (...) Ülkesine ulaştığında yas tutuyordu (Lichtheim, 2019, s. 74-75).

Merneptah'ın Zafer Yazıtı'nın kazıttırılmasındaki temel neden kralın Libyalıları geri püskürtmesi olduğu bilinmektedir. Fakat döneminin diğer Mısır krallarının metinlerinde olduğu gibi kralın Mısır'dan ayrılışı, güçlü ordusunun başında ilerleyişi, savaş esnasında meydana gelenler, Libyalılardan alınan ganimetler, bu ganimetleri ülkeye getirilişi ve tapınaklara bağışlanması gibi pek çok detaydan bahsedilmemiştir. Bu durum Merneptah'ın başında bulunduğu bir ordu ile Libyalılar üzerine bizzat gitmediği, kendisine bağlı komutanlardan birkaçını gönderdiği izlenimini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca bazı metinlerin Libyalıların, düzenledikleri saldırılar sonucu Mısır şehirlerinin uğratmış olduğu yıkımın Mısır tanrılarının öfkesine sebep olup Libyalıların cezalandırılması anlatılmışken, Merneptah metninde buna da rastlanmamıştır.

Mısır'ın büyük efendisi, Merneptah, kudret ve güç onundur, Nasıl yürüdüğünü görerek (onunla) kim savaşmaya cesaret edecek? Onunla savaşan akılsız bir aptaldır, sınırına saldıran yarını bilmezdir! (...) Mısır için büyük bir mucize gerçekleşti, Ona saldıran, onun elinde tutsak edildi. (...) Aşağılık düşman, Libyalılar, Ta-tenen surlarına saldırmak için gelmişti. Efendisi oğlunu onun yerine bırakmıştı. Yukarı ve Aşağı Mısır Kralı, Baneremeramun, Re'nin oğlu, Merneptah, Maat ondan memnun. (...) Mısır'da büyük bir sevinç yükseldi. Mısır kasabalarından haykırımlar yükseliyor: Merneptah'ın Libya zaferlerini anlatıyorlar. Ne kadar yücedir o, tanrıların Kralı. Ne kadar muhteşemdir o, yönetenlerin efendisi. (...) İnsanların yüreğinde korku yoktur. (...) İnsanlar ağıt yakmaz ve yas tutmaz. Kasabalara (ahali) yeniden yerleşir (Lichtheim, 2019, s. 75-76).

Metnin anlatımı, Merneptah'ın Libya zaferlerinin tüm Mısır'a bir özgürlük getirdiğini düşündürse de askeri başarının sadece köyleri talan edilmiş olan Mısır halkının köylerine geri dönüşünü sağladığı anlaşılmaktadır. Fakat tanrılarının seçerek yücelttiği, Mısır'ı korumakla görevlendirdiği Merneptah'ın yazıtındaki Libya askerlerini perişan hale getirmesi ve onların şeflerini yas içinde ülkesine geri göndermesine dair anlatım, kralın, tanrılar karşısında görevini hakkıyla yerine getirdiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu nedenle yazıtın en önemli olan bölümleri bu anlatıya ayrılmıştır. Mısırlıların, Libya çöllerine yerleşmek gibi bir niyeti olmadığından, bu mücadele Libyalılar için bir yağma seferi, Mısırlılar için ise önleyici bir askeri koruma girişimi olarak kalmıştır. Bölgedeki önemli su kuyuları ve bazı vahaların elde tutulması için yıl boyu asker bulunduran Mısırlılar, Libyalıların ani baskınlarına karşı bazı önlemler almış olsa da uçsuz bucaksız çöl alanlarının herhangi bir bölgesinden görünmeden ilerleyebilen, gecenin karanlığından

faydalananarak Mısır köy ve kasabalarına saldıran Libyalıları tamamen önlemek imkânsız olmuştur. Bu yazıtın yazıldığı MÖ 1208 yılından yaklaşık üç bin yıl önce Nil Nehri'nin kıyısında kurulan tarım köylerinin depolarındaki erzak, çölde yaşayan tüm halkların sahip olmak isteği yiyecek kaynağı olmuştur. Bu kaynağa bir şekilde ulaşma çabası içerisinde olan çöl ahalisi binyıllar boyunca saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırılardan birini püskürten Merneptah, başarısını bu yazıt ile tanrılarına duyurmak istemiş olmalıdır.

Yukarı ve Aşağı Mısır Kralı, Re'nin Oğlu Banere-meramun, Merneptah, Maat ondan memnun. Prensler secdeye kapanıp "Barış" diyorlar. Dokuz Yay'dan hiçbiri başını kaldırmıyor. Tjehenu yenildi, Hatti (Hitit Krallığı) barış içinde, Kenan tüm acılarla tutsak edildi. Aşkelon fethedildi, Gezer ele geçirildi, Yanoam yok edildi; İsrail harap edildi, tohumuz (köksüz) kaldı, Khor Mısır için dul kaldı. Göçerlerin hepsi boyun eğdirildi (Lichtheim, 2019, s. 76-77).

Merneptah'ın Zafer Yazıtı'nın son kısmı Mısır'a komşu olan bölgelerin genel durumu hakkında kısaca bilgi verip tüm krallığın kaostan uzak, çevresindeki tüm düşmanlarına karşı zafer kazanmış ve barış içerisinde olduğuna dair bir anlatıma ayrılmıştır. "Tjehenu yenildi" denilerek bu yazıtın ilk kısmında anlatılan Libyalıların geri püskürtüldüğü ve Mısır ülkesine tekrar saldıramayacak hale getirildiğinden bahsedilmiştir. Libya'daki tüm kabileleri tanımlamak için kullanılan Tjehenu yenildiği ifadesi ile krallığın batı sınırlarının güvence altına alındığı aktarılmaktadır.

Bir diğer komşu krallık olan Hititler için "Hatti barış içinde" ifadesi kullanılmıştır. Merneptah'ın tahta geçmesinden önceki yüzyılda Mısır'ın en büyük düşmanı olan Hititler ile uzun süre savaş durumu devam etmiştir. Merneptah'ın stelinin yazdırmasından yaklaşık 250 yıl önce Mısır kralı olan III. Tutmosis döneminde krallığın sınırları Fırat Nehri'ne kadar ulaşmıştır. Sonraki yüzyılda Kuzey Suriye ve Kenan topraklarının bir kısmı Hitit kralları tarafından ele geçirilmiştir. Bu yayılım, Hititler ile Mısırlılar arasında büyük bir mücadeleyi başlatmıştır. Bu mücadele esnasında Kenan coğrafyasındaki bağımsız küçük krallıklar bazı dönem Mısır, bazı dönem Hititler ile müttefik olarak mücadelenin daha karmaşık hale gelmesine ve savaşın uzamasına yol açmışlardır. Nihayetinde Eskiçağ tarihinin gördüğü en kalabalık iki ordu ile Hititler ve Mısırlılar Kadeş'de karşı karşıya gelmiş fakat yapılan savaş her iki tarafın da zaferiyle sonuçlanmamıştır. Yine de Kenan bölgesinin kuzeyini Hititler kontrol altında tutarken, güneyi Mısırlıların yönetimi altında kalmıştır. Savaş durumunu her iki krallık da devam ettirebilecek güce sahip olmadığından ve Mezopotamya'daki Asurların bölge üzerinde yeni bir tehdit olarak ortaya çıkmasından dolayı bir anlaşma ile sonlandırılmıştır. MÖ 1269 yılında Hitit Kralı III. Hattuşili ile Mısır Kralı II. Ramses arasında yapılan anlaşma ile Kenan coğrafyasının kuzeyi Hitit, güneyi Mısır nüfuzu altında kalmıştır.

Böylece her iki krallık barış içerisinde yaşamaya başlamıştır. Merneptah'ın Zafer Yazıtında geçen "Hatti barış içinde" ifadesi Kadeş Antlaşması akabinde Hitit ile Mısır arasında oluşan uzun dönemli barışı vurgulamak amacını taşıyor olmalıdır. Ayrıca dönemin diğer metinlerinde Mısır'dan Hitit ülkesine tahıl sevkiyatının yapıldığının belirtilmiş olması Hitit coğrafyasında ortaya çıkmış olan bir kuraklığın barışın sürmesine katkıda bulunduğu izlenimini uyandırmaktadır (Schulman, 1979, s. 177-193; Bryce, 1990, s. 97-105; Pfoh, 2016, s. 74-78; Goedicke, 1966, s. 71-80; Epstein, 1963, s. 242-246; Spalinger, 1981, s. 299-358).

Yazıt "Kenan tüm acılarla tutsak edildi." ifadesi ile sürmektedir. Mısır krallarının yüzyıllar boyunca Kenan topraklarına yayılma ve bölgeyi elde tutma mücadelesinde bölgeye yerli Mısır halkını götürüp yoğun miktarda yerleşip etnik yapıyı kendi lehlerine değiştiremedikleri için yerel unsurlar içerisinde bulunan etnik grupların aristokrat olan veya askeri gücü elinde bulunduran liderlerini destekleyerek idarelerini sürdürmüş olduğu bilinmektedir. Mısır kralına bağlı, yıllık belirli bir miktar vergi ile bölgesini yönetmesine izin verilen kişiler, kendileri için kral unvanını kullanmalarına rağmen Mısır kralına itaate devam etmişlerdir. Bölgede birden fazla yerel kralın bulunuşunun getirdiği bölünmüşlük durumu Mısır'ın bölgeyi idare etmesini kolaylaştırırken, meydana gelebilecek isyan girişimlerinin de önüne geçmekteydi. Edebi ve abartılara açık olan metinde ifade edilen Kenan'ın büyük oranda tahrip edilmesi ve insanların acılar içerisinde bırakılması, bölgeyi önemli bir gelir kaynağı gören Mısırlılar için istenmedik bir durumdu. Bu nedenle Merneptah, Kenan topraklarına düzenlediği askeri seferlerde kendine sadık olan kralların sunmuş oldukları hediyeleri kabul etmiş, kendisine bağlılığından kuşkulandığı kralların yerine yenilerini getirmiş olmalıdır.

Mısır krallarının Kenan coğrafyasını hiçbir zaman yağmalamadıkları izlenimine de kapılmamak gerekmektedir. Merneptah ve öncesindeki Mısır kralları birçok defalar isyan sonrasında ele geçirdikleri krallıkların kentlerini yağmalamış ve birçok kentin tekrar isyan etmemesi için surlarını yıktırmıştır. Bu yağmalama Mısır'ı zenginleştirirken Kenan topraklarını ayağa kalkamayacak kadar fakirleştirmemesine dikkat edilmiş olmalıdır. Çünkü yıldan yıla vergi alınan bu coğrafyanın bir anda boş arazilere dönüşmesini ve Mısır krallarının büyük kazanç sağladığı ticaretin sona ermemesini istemiş olmalıdırlar. Merneptah tarafından ele geçirilen Aşkelon'un da bu tarz bir yağmaya maruz kalmış olduğu iddia edilmektedir. Fakat şehrin konumu ve Mısır'a sağlayacağı gelir göz önüne alındığında halkının büyük çoğunluğunun yaşamasına izin verilmiş olmalıdır. Kenan coğrafyasının güneydeki iki büyük kent olan Gezer ve Yanoam'ın da benzer akıbetlere uğramış olduğu yazıttan anlaşılmaktadır. Fakat Gezer ve Yanoam'ın daha önceki dönemlerde Mısır kontrolü

altında olması bu kentlerin herhangi bir direniş göstermeden Mısır kralları ile olan önceki bağılıklarını yenilediklerini akla getirmektedir.

Yazıtın en dikkat çeken ifadesi veya Merneptah'ın iddiası “İsrail harap edildi, tohumusuz (köksüz) kaldı” cümlesidir. Bu yazıt ile “İsrail” ismi ilk defa tarihi bir vesikada geçmektedir. Oldukça kısa olan ifadenin okunuşu ve modern dillere çevrilmesinden günümüze kadar geçen yaklaşık 120 yıllık dönemde birçok bilim insanı “İsrail harap edildi, tohumusuz (köksüz) kaldı” ifadesini farklı manalara getirmiş ve değişik biçimlerde yorumlanmıştır. Bu ifadedeki ilk problem İsrail kelimesinin coğrafi bir bölgeyi mi yoksa etnik bir grubu mu tanımlamak için kullanılmış olduğudur. Geriye doğru yazılmış olan Mısır metinlerine bakıldığında Kenan coğrafyasına oldukça aşina olan Mısırlılar, önceden sınırları belirlenmiş alanlar için benzer tanımlamalar kullanmıştır. İsrail kelimesi daha önce hiçbir metinde coğrafi bir tanımlama ya da bir bölgeyi belirtmek için kullanılmamıştır. Fakat ifadenin geneline bakıldığında coğrafi bir bölgenin işaret edilmiş olduğuna dair imalar görülmektedir. Çünkü öncesinde sayılan Aşkelon, Gezer ve Yanoam coğrafi bir alanı ve şehri isimlendirmek için kullanılan bölge iken İsrail'in devamında sayılan Khor da günümüz Suriye sınırları içerisinde yer alan bir bölgenin ismidir.

İsrail tanımlamasının bir toplumu ya da etnik bir grubu tanımladığına dair Merneptah'ın yazıtından yola çıkan görüşler mevcuttur (Spalinger, 2021, s. 192-235; Redford, 1986, s. 188-200). Fakat bölgedeki toplumlar daha önce Mısırlılar tarafından çok iyi biliniyordu ve bu toplumlarla ilgili yüzyıllardır kullanılan isimlendirmeler mevcuttu. Mısır krallarının yazıtlarında yeni bir toplumdan belirtme ihtiyacını hissetmesinin akla yakın tek açıklaması yeni bir toplumun bölgeye geldiğidir. Ancak yeni bir toplumun Kenan coğrafyasına gelip gelmediği ya da bölgedeki coğrafi grupların bir veya birkaçını benzer bir adla isimlendirmek ihtiyacı duyulup duyulmadığı konusunda herhangi bir yazılı kaynak bulunmamaktadır. Bu durum da tartışmaların hala devam etmesine sebep olmuştur.

İster bir bölge ister bir etnik yapı olsun, harap edildiklerinden tohumlarının söndürüldüğünden ya da köksüz bırakıldığından metinde bahsedilmektedir. Benzer ifadeler, Mısırlılar tarafından belirli bir bölgede isyan etmiş olan bir toplumun önderleri ortadan kaldırıldığında ya da topyekûn cezalandırılmak için çocukların köleleştirildiğinde kullanılmaktaydı. Bu nedenle bu ifade etnik bir gruba sistematik bir cezanın uygulanmış olduğunu akla gelmektedir.

Merneptah'ın Zafer Yazıtı'nda “Göçerlerin hepsi boyun eğdirildi.” ifadesi dikkati çekmektedir. Kenan bölgesi sahip olduğu birbirinden farklı iklim ve coğrafi koşulları nedeniyle iki farklı yaşam biçimine ev sahipliği yapmaktadır. Kenan diyarının kıyı bölgelerine kurulmuş olan liman kentlerinde ticareti merkeze alan bir iktisadi sistem ile

şekillenmiş bir toplumsal yapı varken iç kesimlerdeki yarı kurak alanlarda hayvancılığa dayalı göçebe yaşam tarzı hüküm sürmekteydi. Mısır krallarının Kenan üzerinde hakimiyet kurma sürecinde liman şehirlerinde yaşayanlar, ticari hayatın devamlılığı için büyük çatışmalara girmekten çekinmişken yarı kurak alanlarda yaşayan göçebe toplumlar, sığınakları olan çöl alanlarından dolayı daha fevri davranmıştır. Kenan bölgesindeki isyanların büyük kısmını da bu göçebe toplumların çıkardığı bilinmektedir. Bu nedenle Merneptah “Göçerlerin hepsi boyun eğdirildi.” diyerek tüm Kenan ahalisinin Mısır yönetimini kabullenmiş olduğu ilan edilmektedir.

Sonuç

MÖ 1208 yılında kazdırılan Merneptah’ın Zafer Yazıtı, tarihi dönüm noktaları olan MÖ 1269 yılındaki Kadeş Anlaşması ile MÖ 1177 yılında zirveye ulaştığı düşünülen Deniz Kavimlerinin göçü arasındaki dönem hakkında değerli bilgiler vermektedir. Yazıtın bir diğer önemli tarafı ise ilk defa İsrail kelimesinin bu yazıtta geçmesidir. Merneptah, II. Ramses gibi Mısır için büyük başarılar sağlayan güçlü bir kraldan sonra tahta geçmiş, XIX. Hanedanın dördüncü kralı olmuştur. Mısır’ın Ön Asya’nın büyük kısmına hükmettiği, emperyal amaçlar ile yayıldığı, Libya, Nübye ve Kenan topraklarını kontrol altında tutmaya çalıştığı bir dönemde kral olan Merneptah, MÖ 1213 – 1203 yılları arasında 10 yıl kadar süren kısa bir iktidara sahip olmuştur. Merneptah, kendisinden önceki Mısır kralları gibi krallığın mülkiyetinde görülen Libya’ya ve Kenan’a askeri seferler düzenleyerek hem krallığına ganimetlerle gelir sağlamaya hem de Mısır’ın bu bölgedeki varlığını devam ettirmeye çalışmıştır. Merneptah, başarılarını tanrılara duyurmak ve halkına ilan etmek amacıyla Mısır kralları için gelenekselleşen bir üslup ile bir yazıt hazırlatmıştır.

Mısır krallarının yüzyıllar boyunca Kenan bölgesine yerleşmeye çalışmaları ve bölgede askeri amaçla inşa ettirdikleri kalıcı karargâhlar ve kaleler ile garnizonlar oluşturmaları Mısır kültürünün bazı unsurlarının Kenan coğrafyasındaki halklar arasında yayılmasına olanak sağlamıştır. Bunun tersine Kenan coğrafyasının kültürüne ait inanç biçimleri ve teknolojik araçlar Mısırlılar tarafından kabul görmüştür. Özellikle Kenan liman kentlerinde üretilen değerli süs eşyaları, mobilya gibi ev dekorasyonları ve günlük hayatta kullanılan aletlerin Mısır coğrafyasına getirilmesi ile beraber Mısırlılar, Kenan kültürden etkilenmişlerdir. Kenan coğrafyasından getirilen günlük ev eşyalarını ve aletleri kullanmaya başlayan üst sınıf Mısırlılar yaşam biçimlerine nehir kültürünün yanına deniz kültürünü de eklemişlerdir.

Kenan coğrafyasının deniz kıyısındaki liman kentlerinde şehirli, iç kesimlerdeki yarı kurak alanlarda ise hayvancılığa dayanan göçebe bir yaşam tarzı bulunmaktadır. Mısır krallarının bölgeye gelişinden sonra ticaretin gelişip şehirlerde iş gücüne ihtiyaç duyulduğu

durumlarda çöl alanlarındaki hayvancılıkla uğraşan göçebe insan grupları şehirlere getirilerek veya kendileri gelerek yerleşmiş oldukları bilinmektedir. Bu çöl alanlarından gelen insanların sahip oldukları yabanıl yaşam zamanla kaybolmuş, şehir kültürünü benimseyip hızla asimile oldukları düşünülmektedir. Fakat çöl alanlarından gelen insan sayısının hızla artması ve gelenlerin boşalttıkları alanlara yenilerinin yerleşmesi Kenan coğrafyasında yarı göçebe bir yaşam türünün ortaya çıkmasına zemin hazırlamış olmalıdır.

Kenan bölgesindeki nüfus yoğunluğunun Mısırlıların bölgeyi ele geçirmesinin ardından hızla artmasının bir diğer nedeni, Mısır ülkesinden fazla sayıda asker toplaması durumunda tarımsal üretimin aksayabileceğinin fark edilmesinin ardından Kenan bölgesinin doğusundaki çöl alanlarından ve Sina Yarımadası'nın kuzeyinde yaşayan göçebe topluluklardan toplanan paralı askerlerin kıyı bölgelerindeki Mısır askeri garnizonlarına yerleştirilmesidir. Mısır ordusunda görev yapıp seferlere çıkan, şehirlerin korunmasında kalelerde nöbet tutan bu kişiler askerlik görevini yapamayacak yaşa geldiklerinde Kenan diyarında Mısır kralının vermiş olduğu tarım arazilerini işleyerek yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Yüzyıllar boyunca birçok emekli askerin bölgede kalması hem isyan riskini azaltmış hem de Kenan bölgesindeki etnik yapının daha karmaşık hale gelmesine sebep olmuştur.

Mısır yazıtlarında sürekli savaşlardan bahsedilmesi ve şehirlerin harap edilmiş olduğunun belirtilmesi Kenan coğrafyasını harap halde göstermesine rağmen bölgede yapılan ticaretin boyutu ve kentlerin gelişimi, yazıtlardaki abartıyı ortaya koymaktadır. Bunun ötesinde Kenan coğrafyasının temel gelir kaynağı olan ticaret istikrara bağlı olduğundan dolayı küçük krallıkların sürekli birbiri ile savaşması yerine Mısır'ın sağlayacağı istikrar, Kenan'daki tüccar topluluklar için büyük bir kazanım sağlamış olabilir. Bu nedenle vergisini ödediği müddetçe kralının Mısırlı ya da Kenanlı olmasını çok umursamayan tüccarlar için Mısır krallarının bölgedeki yayılışı göz ardı edilebilir olmuştur. Hatta dönemin en büyük krallığı olan Mısır'ı kendileri için uygun bir pazar yeri olarak görmüş olabilirler.

Bölgeye askeri sefer düzenleyen tüm Mısır kralları gibi Merneptah'ın askeri seferinin ardında da arazilerin yeniden paylaşımı temel sorunlarından birini oluşturmuş olmalıdır. Önceki seferler esnasında isyan etmemiş ve Mısır kralına devamlı itaat etmiş olan kişi veya grupların topraklarını koruduğu düşünülmektedir. Fakat bazı özel durumlarda isyan etmiş olan göçebe grupların başıboş bir şekilde gezerek problem oluşturmasının önüne geçilebilmesi için bu halklara toprak verilerek yerleştirilmiş olduğu bilinmektedir. Merneptah'ın bu tarz bir toprak reformu veya zorunlu nüfus nakli gerçekleştiğine dair belge bulunmamaktadır. Yine de eski çağ toplumları için geleneksel bir uygulama olan nüfus

nakilleri yaparak toplulukları kontrol altında tutma sistemini, Mısır'ın bölgede gerçekleştirdiği düşünülmektedir.

Kenan bölgesinde yaşayan halklara dayatılan vergi sistemi, Mısır krallarının kendi yurttaşlarına uyguladığı ile oldukça benzerdir. Yerli Mısırlılar gibi Kenanlıların da gelirleri, görevli memurlar tarafından düzenli aralıklarla değerlendirilmekte ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin iâşesi ayrıldıktan sonra vergileri belirlenip alınmaktaydı. Yerelden alınan bu vergilerin bir kısmı memur maaşları, tapınakların bakımı, askeri garnizonların ihtiyaçları için kullanılmaktaydı. Ayrıca ilk Mısır fetihleri döneminde seçilmiş verimli toprak parçaları ve şehirlerdeki zanaatkârların vergileri ya Mısır tapınaklarına ya da saraya aktarılmaktaydı. Vergilendirmenin dışında Kenan halkının krallığa karşı bir yükümlülük olarak “angarya” da bulunmaktaydı. Yol yapımından, tapınak onarımına, sulama kanalı açmaktan yük hayvanları ile vergilerin taşınmasına kadar uzanan angarya hizmetleri Mısırlı memurlar tarafından sıkı sıkıya takip edilmekteydi.

Mısır sarayı, Kenan coğrafyasından vergi olarak Nübye, Libya, Punt gibi bölgelerden elde edemediği özel ürünleri almaktaydı. Bu ürünlerin başında abanoz gibi Afrika kökenli sert ağaçlardan yapılmış olan mobilyalar ile yarı değerli taşlardan oluşturulan mücevherler gelmekteydi. Ayrıca Mezopotamya, Hindistan ve Ege coğrafyası ile ticari bağlantıları olan Kenanlı tüccarlardan özel isteklerde bulunup saray ve soylular için lüks ürünler de sipariş edilmekteydi. Kenan coğrafyasından alınan vergiler ile ilgili kayıtlara göre alınan verginin en büyük kısmını başta bakır olmak üzere maden cevherlerinin olduğu görülmektedir. Sonrasında inşa faaliyetlerinde kullanılan Lübnan sedir ağacının kerestesi gelmektedir. Vergi kayıtları Kenan coğrafyasının Mısır için ne kadar önemli olduğunu gösterirken bakır ve kerestenin Mısır için vazgeçilmezliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle Mısır kralları Kenan coğrafyası üzerindeki hakimiyetlerini kaybetmemeyi milli ülkeleri haline getirmiştir.

Summary

Most of the military campaigns and wars that took place in ancient Egypt in the XVIIIth dynasty and beyond were the result of the struggle for expansion into new lands by kings who had ruled the agricultural areas around the Nile River for millennia. The expulsion of the Hyksos from Egyptian territory marked a turning point in the concept of governance, and Egyptian kings transformed from administrators who managed their subjects and earned income from agriculture into militarily powerful kings with the ideal of conquering new lands. In the XVIIIth dynasty, the Egyptian kings pursued an expansionist policy towards the city kingdoms on the eastern Mediterranean coastline northwest of the Sinai Peninsula, the Nubians in the south around the Nile River who lived a life similar to Egyptian culture, and the Libyans in the Western Desert who lived on nomadic pastoralism. At no time in the history of ancient Egypt has it been observed that Egyptians left the fertile lands on the banks of the Nile, a source of agricultural wealth, and migrated or settled in other regions for military or economic reasons. However, after the XVIIIth Dynasty, perhaps as a result of the increasing population density in Egypt, permanent Egyptian settlements were established in strategic areas along the eastern Mediterranean coast, while new Egyptian cities began to be established in areas close to the desert areas west of the Nile Delta but bordering the Mediterranean Sea.

The shift from the Kingdom of Egypt's domestic policy focused on increasing agricultural revenues to a policy of military expeditions to regions outside Egypt to collect booty or capture the riches of these regions seems to have been influenced by many dynamics. The Egyptian kings, who did not need to raise large armies for millennia because they were surrounded by deserts and the Mediterranean Sea and thus closed to external threats, had to raise a large army to protect themselves from the attacks of the Nubians from the south, the Libyans from the west, and the Asians (Canaanites) from the Sinai Peninsula. The presence of such a large army led to a reduction in the number of people working in agricultural production and thus a decrease in the income from agriculture. During the XVIIIth Dynasty, Egyptian kings began to organize preventive military campaigns as a military measure against the Libyan, Nubian and Asiatic peoples, who were semi-nomadic and difficult to find, capture and harm, and who attacked Egyptian cities in order to seize the agricultural wealth of Egyptian lands. From Canaan in the eastern Mediterranean coastal region and Nubia in the south of Egypt, where these preemptive military expeditions were concentrated, slaves to work as labor for large construction projects and valuable metals and goods that could finance these construction activities were taken as booty.

After the end of the Hyksos invasion, which was an important turning point in the development of ancient Egyptian civilization, the Egyptians must have realized that they could go with their armies to Canaan, where the Hyksos had come from, and take the riches of these lands. During the XVIIIth Dynasty, the Egyptians crossed the Sinai Peninsula and began to attack Canaanite cities and take booty. The expeditions that started during the reign of Egyptian King Ahmose expanded during the reign of Tutmosis I and reached the coasts of modern Syria. During the reign of Tutmosis III, a permanent Egyptian influence was established in Canaan. Within a century, the Egyptians had a great influence over the Canaanite lands with the use of chariots and the development of weapon technology. The expansion into the Canaanite geography led to enrichment, and the enriched Egyptian kings formed more powerful armies and accelerated the progress. In the following period, Egyptian sovereignty, which extended to Alalah, Halpa (Aleppo) and Carchemish, came to cover the entire geography extending from the Euphrates to the Nile. Especially during the 54-year reign of Tutmosis III, 17 expeditions were organized to the coastal cities in Canaan and he won brilliant victories according to Ancient Egyptian inscriptions. Not satisfied with these victories, Tutmosis III had the first navy in Egyptian history established in order to suppress the Canaanite cities interested in maritime trade from the sea.

The front side of the inscription, identified as "Merneptah's Victory Inscription" or "Israel Stele" and numbered 34025 in the Cairo Museum, describes the construction activities carried out during the reign of Amenhotep III. However, on the back side of the stele, which remains blank, Merneptah inscribed a poetic account of his victory over the Libyans who invaded Egypt in the fifth year of his reign. Merneptah also carved another copy of this text on another stele erected in the Temple of Karnak. In literary terms, the text is similar to Ramses II's account of the Battle of Kadesh. The text begins with Merneptah's praise in eight couplets, enumerating his royal titles. This is followed by a description of the defeat of Libya, followed by Merneptah's victory and finally the arrival of peace. The final part of the text is a twelve-line praise poem that complements the first praise. While at the beginning the king is praised as the victor who frees Egypt from the Libyan threat, the final poem glorifies him as the victor over all Egypt's enemies, especially the Canaanites. Among the peoples mentioned in the text, Israel stands out for its mention of Israel and is the only Egyptian text in which Israel is mentioned.

Kaynakça

- Abd El Razıq, H., Abdel Razıq, M. ve El Weshahy, M. (2008). The Asiatic Campaigns of the King Thutmose. *Journal of Association of Arab Universities for Tourism and Hospitality*, 5(2), 19-24.
- Astour, M. C. (1977). Tunip-Hamath and Its Region: A Contribution to the Historical Geography of Central Syria. *Orientalia*, 46(1), 51-64.
- Astour, M. C. (1969). The Partition of the Confederacy of Mukış-Nuĥiašše-Nii by Šuppiluliuma: A Study in Political Geography of the Amarna Age. *Orientalia*, 38(3), 381-414.
- Bard, K. A. (2015). *An Introduction to the Archaeology of Ancient Egypt*. John Wiley & Sons.
- Batravi, A. (1945). The Racial History of Egypt and Nubia. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 75(1/2), 81-101.
- Ben-Tor, D. (2011). *Egyptian – Canaanite Relations in the Middle and Late Bronze Ages as Reflected by Scarabs*. S. Bar, D. Kahn, J.J. Shirley (Editörler), *Egypt, Canaan and Israel: History, Imperialism, Ideology and Literature* içinde (s. 23-43). Brill.
- Bimson, J. J. (1991). Merenptah's Israel and Recent Theories of Israelite Origins. *Journal for the Study of the Old Testament*, 16(49), 3-29.
- Booth, C. (2005). *The Hyksos Period in Egypt*. Osprey Publishing.
- Bryce, T. R. (1990). The Death of Niphururiya and its Aftermath. *The Journal of Egyptian Archaeology*, 76(1), 97-105.
- Campbell Jr, E. F. (1960). The Amarna Letters and the Amarna Period. *The Biblical Archaeologist*, 23(1), 2-22.
- Cantlon, M. (2010). Egyptian Imperialism from Thutmose III to Ramesses II. *Teaching History*, 44(4), 2-15.
- Chrissanthos, S. G. (2008). *Warfare in the Ancient World: From the Bronze Age to the Fall of Rome*. Abc-Clio.
- Cohen, S. L. (2018). *Canaanites, Chronologies, and Connections: the Relationship of Middle Bronze IIA Canaan to Middle Kingdom Egypt*. Brill.
- Darnell, J. C., ve Manassa, C. (2007). *Tutankhamun's Armies: Battle and Conquest During Ancient Egypt's Late Eighteenth Dynasty*. John Wiley & Sons.

- Dever, W. G. (2003). *Who were the Early Israelites, and where did They Come from?* Eerdmans.
- Ehituv, S. (1978). Economic Factors in the Egyptian Conquest of Canaan. *Israel Exploration Journal*, 28(1), 93-105.
- Engberg, R. M. (1939). *The Hyksos Reconsidered*. University of Chicago Press.
- Epstein, C. (1963). That Wretched Enemy of Kadesh. *Journal of Near Eastern Studies*, 22(4), 242-246.
- Faulkner, R. O. (1953). Egyptian Military Organization. *The Journal of Egyptian Archaeology*, 39(1), 32-47.
- Faust, A. (2023). The Egyptian Empire in Canaan, Highland Ethnogenesis, and the Transformation of History. Sara Mohr ve Shane M. Thompson (Editörler), *Power and Identity at the Margins of the Ancient Near East*, (s. 14-41). University Press of Colorado.
- Fisher, M. M. (2012). The History of Nubia. Marjorie M. Fisher ve Peter Lacovara (Editörler), *Ancient Nubia: African Kingdoms on the Nile*, (s. 10-44). The American University in Cairo Press.
- Gardiner, A. H. (1920). The Ancient Military Road between Egypt and Palestine. *The Journal of Egyptian Archaeology*, 6(1), 99-116.
- Gardiner, A. H. (1916). The Defeat of the Hyksos by Kamose. *The Journal of Egyptian Archaeology*, 3(1), 95-110.
- Giveon, R. (1978). *The impact of Egypt on Canaan: iconographical and Related Studies*. Universitätsverlag/Vandenhoeck & Ruprecht.
- Goedicke, H. (1966). Considerations on the Battle of Kadesh. *The Journal of Egyptian Archaeology*, 52(1), 71-80.
- Goedicke, H. (2004). Remarks on the "Israel-Stela". *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 94, 53-72.
- Goedicke, H. (1963). The Alleged Military Campaign in Southern Palestine in the Reign of Pepi I (VIth Dynasty). *Rivista Degli Studi Orientali*, 38(3), 187-197.
- Golden, J. M. (2004). *Ancient Canaan and Israel: New Perspectives*. Abc-Clio.
- Grimal, N. (1994). *A History of Ancient Egypt*. Wiley-Blackwell.

- Hasel, M. G. (1994). Israel in the Merneptah Stela. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 296(1), 45-61.
- Hasel, M. G. (1998). *Domination and Resistance: Egyptian Military Activity in the Southern Levant, ca. 1300-1185 BC*. Brill.
- Kendall, T. (2007). Egypt and Nubia. Timothy Kendall (Ed.), *The Egyptian World*, (s. 429-444). Routledge.
- Lichtheim, M. (2019). *Ancient Egyptian Literature*. University of California Press.
- Manuelian, P. D. & Loeben, C. E. (1993). New Light on the Recarved Sarcophagus of Hatshepsut and Thutmose I in the Museum of Fine Arts Boston., *The Journal of Egyptian Archaeology*, 79(1), 121-155.
- Martins, D. (2020). Interconnecting Circles of Power: An Approach to a Study of the Regional Administration in Egypt during the Reign of Thutmose III, *Distant Worlds Journal*, 5, 7-22.
- Miroschedji, P. (2012). *Egypt and Southern Canaan in the Third Millennium BCE: Uni's Asiatic Campaigns Revisited*. Mayer Gruber, Shmuel Ahituv, Gunnar Lehmann ve Zipora Talshir (Editörler), *All the Wisdom of the East: Studies in Near Eastern Archaeology and History in Honor of Eliezer D. Oren*, (s. 265-292). Academic Press.
- Morenz, L. D. ve Popko, L. (2010). The Second Intermediate Period and the New Kingdom. Alan B. Lloyd (Ed.), *A Companion to Ancient Egypt*, (s. 101-119). Wiley-Blackwell.
- Morris, E. (2018). *Ancient Egyptian Imperialism*. John Wiley & Sons.
- Na'aman, N. (1981). Economic Aspects of the Egyptian Occupation of Canaan. *Israel Exploration Journal*, 31, 172-185.
- Na'aman, N. (2005). *Canaan in the Second Millennium BCE*. Eisenbrauns.
- Nelson, H. H. (1944). The Egyptian Temple: The Theban Temples of the Empire Period. *The Biblical Archaeologist*, 7(3), 44-53.
- Noll, K. L. (2001). *Canaan and Israel in Antiquity: An Introduction*. Sheffield Academic Press.
- Paton, L. B. (1914). Canaanite influence on the religion of Israel. *The American Journal of Theology*, 18(2), 205-224.
- Pfloh, E. (2016). *Syria-Palestine in the Late Bronze Age: An Anthropology of Politics and Power*. Routledge.

- Redford, D. B. (1973). New Light on the Asiatic Campaigning of Horemheb. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 211(1), 36-49.
- Redford, D. B. (1986). The Ashkelon Relief at Karnak and the Israel Stela. *Israel Exploration Journal*, 36(3/4), 188-200.
- Redford, D. B. (1993). *Egypt, Canaan, and Israel in Ancient Times*. Princeton University Press.
- Rowe, I. M. (1997). Halab in the XVI th and XV th Centuries BC A New Look at the Alalah Material, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 87, 177-205.
- Santillan, B. ve Thomas, S. (2017). *Ahmose I: Pharaoh of the 18th Dynasty*. Rosen.
- Schulman, A. R. (1957). Egyptian Representations of Horsemen and Riding in the New Kingdom. *Journal of Near Eastern Studies*, 16(4), 263-271.
- Schulman, A. R. (1979). Diplomatic Marriage in the Egyptian New Kingdom. *Journal of Near Eastern Studies*, 38(3), 177-193.
- Shea, W. H. (1979). The Conquests of Sharuhen and Megiddo Reconsidered. *Israel Exploration Journal*, 1(5), 1-5.
- Smith, S. T. (1997). Ancient Egyptian imperialism: Ideological Vision or Economic Exploitation? Reply to Critics of Askut in Nubia. *Cambridge Archaeological Journal*, 7(2), 301-307.
- Spalinger, A. J. (1981). Considerations on the Hittite Treaty between Egypt and Hatti. *Studien zur altägyptischen Kultur*, 9, 299-358.
- Spalinger, A. J. (2021). *Merenptah and the Israel Stela*. Brill.
- Spalinger, A. J. (1979). The Northern Wars of Seti I: An Integrative Study. *Journal of the American Research Center in Egypt*, 16, 29-47.
- Spalinger, A. J. (2008). *War in Ancient Egypt: The New Kingdom*. John Wiley & Sons.
- Török, L. (2008). *Between two worlds: The frontier region between Ancient Nubia and Egypt 3700 BC-500 AD*. Brill.
- Van de Mieroop, M. (2009). *The Eastern Mediterranean in the Age of Ramesses II*. John Wiley & Sons.
- Weinstein, J. M. (1981). The Egyptian Empire in Palestine: A Reassessment. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 241(1), 1-28.
- Wilkinson, R. H. (2000). *The Complete Temples of Ancient Egypt*. Thames & Hudson.

- Yıldırım, E. (2019). *Nil'in Tanrı Kralları*. Arkeoloji Sanat Yayınları.
- Yıldırım, E. (2023) Eski Mısır Kralı III. Tutmosis Döneminde Doğu Akdeniz Kıyılarındaki Şehir Devletlerine Yapılan Askerî Seferler, D. Yörük ve H. Muşmal (Editörler), *Prof. Dr. Bayram Ürekli'ye Armağan* içinde (s. 173 -187). Palet Yayınları.
- Yıldırım, N. (2019). Eski Doğu Akdeniz'de bir Krali Liman "Al-Mina, *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 13(2), 185-201.
- Yurco, F. J. (1986). Merenptah's Canaanite Campaign, *Journal of the American Research Center in Egypt*, 23, 189-215.
- Ziffer, I. (2002). Symbols of Royalty in Canaanite Art in the Third and Second Millennia BCE. *Bulletin of the Israeli Academic Center in Cairo*, 25, 11-20.